

psychologické metody humanizace práce, psychologické metody profesionálního výběru a výchovy.

V této části práce (jde o 4. kapitolu) je rovněž řada zajímavých myšlenek. Tak například souvislosti s motivací lidí v řízení je uvedena kritika populární Maslowovy teorie motivace, podle níž existují různé roviny potřeb a člověk přistupuje k ukojení vyšších potřeb až po naplnění potřeb roviny nižší. Maslow zřejmě nebere v úvahu sociálně ekonomickou podmíněnost potřeb. Ty však formují i jednotlivce, jeho systém hodnot, hierarchii motivů. Pro Maslowa je zřejmě struktura potřeb dána jednou provždy, člověku „jako takovému“. To je ovšem koncepce nepravdivá, nemarxistická, nevědecká.

Pátá kapitola práce je věnována právním metodám řízení. Zkoumá se zde vztah práva a ekonomiky a metody regulace hospodářské aktivity právními normami. Autoři kriticky poukazují na neracionální systém právních norem v této oblasti, na přemíru právních norem, které se mnohdy kříží a jsou ve svém množství nepřehledné.

Šestá kapitola se zabývá kvantitativními metodami řízení. Autoři dělí tuto novou vývojovou oblast metod řízení ekonomiky na teoretickou a praktickou sféru. V obou pak analyzují význam matematiky a exaktních metod pro rozvoj teorie řízení i pro využití matematických postupů v praxi.

Závěr knihy tvoří kapitola věnovaná specifiku metod řízení v různých oblastech národního hospodářství, zejména v dopravě, obchodě a zemědělství. Autoři uzavírají tuto kapitolu konstatováním, že specifičnost jednotlivých odvětví volá po vypracování specifických metod řízení hospodářství v těchto odvětvích. Základním úkolem však zůstává studovat řízení celého národního hospodářství, neboť „systém metod řízení možno nejspřávněji studovat zejména na úrovni celé společenské výroby“ (s. 171).

Rozsahem nevelká práce prof. Popova a kolektivu vyvolá zájem našich teoretiků a praktiků jak svojí aktuálností, tak i netradičním přístupem k metodám řízení a v neposlední řadě i četností podnětných myšlenek o řízení socialistického národního hospodářství.

Jaroslav Kohout

I. V. Bestužev-Lada: Okno v budouceje. Sovremennyye problemy socialnogo prognozirovaniya (Soudobé problémy sociálního prognózování)

Moskva, Mysl 1970, 269 s.

Vědecké řízení výstavby rozvinuté socialistické společnosti není myslitelné bez informací o budoucnosti. Nezbytnou podmínkou pro vypracování reálného, vědecky podloženého plánu rozvoje hospodářství a společnosti se v období nastupující vědeckotechnické revoluce stává prognostická činnost.

Prognostická činnost — odhalování zákonitostí a tendencí budoucího vývoje a tvorba relativně spolehlivých výpovědí o budoucnosti — je přirozeně součástí orientace jednotlivých

věd. Zároveň však dochází k formování nového odvětví vědy — prognostiky. Předmětem zájmu prognostiky jsou zákonitosti a metody prognózování.

Vědecké metody, které by umožňovaly nemechanické spojování prognóz zpracovaných v jednotlivých vědních oborech, se však teprve hledají. Přesto, nebo právě proto mají velký význam práce, které se snaží (kromě popisu základních metod prognózování) postihnout celý soubor prognostických oblastí — prognostické problémy a poznatky týkající se řady vědních disciplín. K významným dílům tohoto druhu patří práce předního sovětského sociologa a prognostika I. V. Bestuževa-Lady *Okno do budoucnosti*

Knihy sestává z těchto kapitol:

Podstata sociálního prognózování

Základní etapy rozvoje představ o budoucnosti

Prognostika a futurologie

Základní směry sociálního prognózování

Nejprve stručně k prvním třem kapitolám a pak podrobněji k poslední, ale ústřední kapitole knihy.

Sociální prognózy jsou podle I. V. Bestuževa-Lady součástí filosofických, ekonomických, právních, geografických a dalších věd a tvoří spolu s prognostikou složitý komplex a zvláštní, rychle se rozvíjející oblast současné vědy. Jejich cílem je zvýšit efektivnost a vědeckou úroveň plánů, programů, projektů a vůbec rozhodnutí všeho druhu.

Rozvoj sociálního prognózování přitom souvisí s vědeckotechnickou revolucí v podmínkách boje socialismu s kapitalismem. Tyto skutečnosti mají dalekosáhlé sociálně ekonomické důsledky a neobyčejně komplikují řízení sociálních procesů. Zároveň se významně rozšiřuje záběr plánů. Usiluje se o tvorbu komplexních plánů, postihujících jak ekonomické, tak sociální procesy a sociální důsledky vědeckotechnické revoluce a hospodářských změn. To vše mimořádně zvyšuje význam otázek vědeckého předvídaní při rozhodování o konkrétních problémech vědeckotechnického, sociálně ekonomického a vojensko-politického charakteru. Dobře uspořádaná prognostická služba je také velmi efektivní, dovoluje významně zkrátit čas tvorby a zvýšit vědeckou úroveň a efektivnost různých plánů, programů, projektů a rozhodnutí. Sociální prognózy mohou být současně velmi účinnou ideologickou zbraní.

Zájem o budoucnost ovšem není jen záležitostí poslední doby. Rozvoj představ o budoucnosti lidské společnosti postupuje celou známou historií světového společenského myšlení. Po dlouhá tisíciletí však charakter koncepcí budoucnosti byl idealistický, hlavně náboženský a utopický. Touto problematikou se I. V. Bestužev-Lada zabývá v druhé kapitole. Sleduje a podrobně rozebírá vývoj minulých úvah o budoucnosti od „přezentismu“ prvobytně pospolného myšlení, přes eschatologii a utopismus až k vědeckému předvídaní a rozvoji konkrétního prognózování.

I v rozvoji konkrétního sociálního prognózování lze rozlišit jisté etapy, diferencované zejména účinností metod tvorby prognóz.

V počáteční etapě se tvorba prognóz sociálních jevů a procesů opírala především o intuici vědce-specialisty, analogii s již známými jevy a procesy a přímou extrapolací. Tyto metody se užívají i dnes, avšak v oblasti složitých sociálních jevů jsou jejich možnosti značně omezené. V šedesátých letech vstupuje sociální prognózování do nové, vyšší etapy svého rozvoje, charakterizované jednak nímohádným růstem počtu specializovaných prognostických institucí, jednak a zejména vznikem a rozvojem nových, mnohem efektivnějších metod tvorby prognóz. Intuice jednotlivého vědce se spojuje s kolektivním rozumem spolupracovníků ve vědeckém ústavu. Metoda analogie se posiluje uplatněním pečlivě sestavených matematických modelů. Od přímé extrapolace se přechází k metodám složitých extrapolací, které se opírají o celý arzenál soudobé kybernetiky a matematiky. V rozsáhlé míře se uplatňuje systémový přístup k prognózování jevů a nově, speciálně prognostické metody. Zatímco před 10–15 lety bylo možné na prstech spočítat počet speciálních prognostických metod pro prognózování sociálních jevů, v r. 1965 existovalo jen v oblasti prognózování vědy a techniky již více než 100 takových metod. I. V. Bestužev-Lada se ovšem v třetí kapitole své knihy omezuje jen na nejobecnější metody. Popisuje charakteristiky a možnosti uplatnění metody dotazování, extrapolace, modelování, analýzy patentů a zdůrazňuje nutnost uplatňování celého komplexu metod, má-li být zvýšena přesnost, délka a spolehlivost prognóz.

Ve čtvrté kapitole, která svým rozsahem zaujímá více než polovinu knihy, se I. V. Bestužev-Lada zabývá základními směry sociálního prognózování. Sociální prognózování chápe jako tvorbu prognóz spojených se všemi sociálními jevy, tj. se všemi aspekty životní činnosti lidské společnosti. V rámci takto vymezeného sociálního prognózování pak rozlišuje pět jeho základních směrů:

1. *vědeckotechnické* (sociální aspekty perspektivního rozvoje vědy a techniky),
2. *lékařsko-biologické* (sociální aspekty perspektiv rozvoje zdravotnictví a fyzické kultury člověka v nejširším smyslu slova),
3. *sociálně ekonomické* (perspektivy rozvoje sociálních vztahů a ekonomiky),
4. *vojensko-politické* (sociální aspekty perspektiv rozvoje vojenství, vnitřní a zahraniční politiky, mezinárodních vztahů),
5. *geosomické* (sociální aspekty dalšího dobývání země a kosmu).

I. V. Bestužev-Lada se ve své práci zabývá též prognózováním v oblasti vzdělání, růstu a změn obyvatelstva, výstavby měst, umění, etiky a práva. V recenzi se však omezíme jen na naznačení hlavních problémů probíraných v rámci základních směrů prognózování.

Pozornost v oblasti *vědeckotechnického* prognózování by se podle I. V. Bestuževa-Lady měla soustřeďovat zejména k odhalování možností nových objevů, k dalšímu rozvoji struktury vědy, k dalšímu růstu a změnám struktury vědeckých kádřů, k rozvoji vědeckých ústavů, k perspektivám rozvoje sociálně technických aspektů: palivové energetické základ-

ny, materiálně surovinové základny, průmyslu, stavebnictví, zemědělství, domácnosti a bydlení, dopravy, spoju, výměny a zpracování informací.

Ke zvláště aktuálním prognostickým výzkumům v *lékařsko-biologické* oblasti podle I. V. Bestuževa-Lady patří: Výzkum perspektiv boje s nemocemi (zejména infekčními, rakovinnými, srdečními a cévními, nervové psychickými), s úrazy, s nežádoucími odchylkami od anatomických norem (např. s otylostí), se stářekou vyčerpaností a bezmocností. Výzkum potřeb a perspektiv rozvoje tělesné výchovy a sportu, zejména v souvislosti se snižováním podílu fyzické práce. Výzkum změn fyzického vzhledu a sociálně psychologických charakteristik lidí v souvislosti s takovými změnami, jako například s rozsáhlým přechodem k sedavému zaměstnání v uzavřených prostorech, rozšiřováním městského způsobu života, růstem složitosti vykonávaných prací, zrychlováním životního rytmu, nutností absorpce stále většího objemu informací, stále rozsáhlejší internalizací hodnot socialismu aj. Růst hustoty obyvatelstva, zvýšené znečišťování vod a vzduchu, růst rozsahu průmyslových a sídlištních odpadů také vyžadují zvýšenou pozornost prognostiků v celostátním, a dokonce celosvětovém měřítku. Konečně nedílnou součástí prognostických výzkumů v lékařsko-biologické oblasti musí být i výzkum perspektiv rozvoje sítě výzkumných, léčebných a profylaktických ústavů v oblasti zdravotnictví, potřeby lékařských kádřů a zdravotnického personálu.

V *sociálně ekonomickém směru* patří ke zvláště aktuálním prognostickým výzkumům například výzkum ekonomických a sociálních souvislostí vědeckotechnického rozvoje, perspektiv rozvoje a rozmístění jednotlivých odvětví národního hospodářství, perspektiv rozvoje zahraničního obchodu a mezinárodní ekonomické integrace, sociálně ekonomických aspektů reprodukce obyvatelstva, vývoje životních potřeb a životní úrovně obyvatelstva, změn sociální struktury obyvatelstva, vývoje a využití volného času, vývoje organizace a řízení společnosti, vývoje charakteru práce a způsobu života vůbec a u jednotlivých skupin obyvatelstva zvláště, perspektivních problémů společenského vědomí, sociální psychologie, ideologie, vztahu osobnosti a společnosti, místa jednotlivce ve společnosti aj.

Oblast nesmírně náročných politických prognóz je možné diferencovat na prognózy v oblasti vnitřní politiky socialistických zemí, vnitřní politiky kapitalistických zemí, zahraniční politiky jednotlivých socialistických zemí, zahraniční politiky jednotlivých kapitalistických zemí, systému mezinárodních vztahů v jednotlivých oblastech a vcelku. S prognózováním v oblasti politiky je těsně spjata prognózování v oblasti vojenství. V jisté míře je dokonce jeho logickým pokračováním. Odtud komplex tzv. *vojensko-politických prognóz*. Specifickými směry vojenského prognózování pak jsou například vojensko-technické, vojensko-ekonomické, vojenskostrategické a vojensko-taktické prognózování, prognózování v oblasti odzbrojení, prognózování k problému kolektivní bezpečnosti apod. Cílem vojenského

prognózování je výzkum perspektiv rozvoje vojenství, výzkum pravděpodobného charakteru budoucích válek (pokud se jim nepodaří předejít), výzkum možností předejít a zabránit válkám, výzkum potřebné přípravy na války (pokud se jim nepodaří zabránit), případně i výzkum důsledků různých možných vojenských střetnutí.

Geokosmický směr prognózování se orientuje k takovému problému, jako jsou: perspektivy boje se znečišťováním vod a vzduchu, boj s erozí půdy, perspektivy kultivace nevyužitých ploch a rekonstrukce zemského povrchu, perspektivy regulace přírodních procesů (jako např. odtoku vod, počasí a podnebí) v globálním měřítku, perspektivy rozvoje kosmonautiky a ovládnutí kosmu.

Knihu uzavírají tři obsažné a cenné přílohy: nástin struktury systému sociálního prognózování, přehled o organizaci výzkumu v oblasti sociálního prognózování v Sovětském svazu, socialistických zemích a hlavních kapitalistických zemích a rozsáhlý seznam publikací k problematice sociálního prognózování.

Recenzovaná kniha obsahuje mnoho informací pro široký okruh pracovníků. Dnes již není možné sestavit prognózu žádného složitějšího jevu bez prognóz celé škály sociálních procesů, které ovlivňují daný jev. Je to dáno vysokou propojeností, mnohonásobnými souvislostmi a interakcemi technických, ekonomických a sociálních jevů. Proto také sociální prognózy mají komplexní charakter. I. V. Bestuzev-Lada dobře a přehledně přibližuje problematiku a zvláštnosti různých směrů prognózování a metod v nich uplatňovaných.

Výklad problematiky prognózování přirozeně není vyčerpávající. Některé části jsou také diskusní (jako např. úvahy o možnosti uplatnění pojmu „futurologie“ i v socialistických podmínkách na s. 111–113, dělba některých problémů mezi technické a ekonomické prognózování, způsob zařazení řízení a rozhodování do tabulky na s. 112). Vcelku však jde o knihu, která velmi úspěšně seznamuje čtenáře s marxistickou koncepcí prognostiky a prognózování a s řadou věcných problémů v jednotlivých oblastech prognózování. Je to velmi důležité v době, kdy prognostika a prognózování jsou na počátku svého rozvoje a zároveň se těší mimořádnému zájmu odborníků, řídicích pracovníků i veřejnosti.

Miroslav Miček

E. P. Blinova: Socialno-ekonomičeskoje položenije trudaščichsja ženščin v Italii (Sociálně ekonomické postavení pracujících žen v Itálii)

Moskva, Nauka 1972, 164 s.

Itálie patří k zemím rozvinutého kapitalismu, která však neprošla hlubokým průmyslovým rozvojem předmonopolního období. Panství monopolů při nedostatečném rozvoji kapitalistických vztahů, uchování feudálních zbytků na vesnici, kontrast mezi zemědělským jihem a průmyslovým severem, dvacetiletá fašistická diktatura a silný náboženský vliv — to vše tvoří rámec, ve kterém E. P. Blinová zkoumá současné postavení italských žen.

Kniha je rozdělena do tří hlavních částí: 1. *Role italské ženy ve společnosti a v rodině*; 2. *Italská komunistická strana v boji za emancipaci žen*; 3. *Demokratické ženské hnutí v Itálii v boji za emancipaci žen, sociální pokrok a mír*.

Povšimněme si některých nejdůležitějších poznatků autorky, které podávají plastický obrázek o situaci italských žen.

Poválečný vývoj italského hospodářství se v řadě důležitých ukazatelů výrazně odlišuje od celého jeho předchozího vývoje. Země, pro jejíž hospodářský vývoj bylo po celé desetiletí charakteristické nízké tempo, učinila v padesátých letech prudký skok kupředu. Od sjednocení Itálie vzrostl národní důchod na jednoho obyvatele 3,5krát a více než polovina tohoto přírůstku se vztahuje na období po roce 1951. Za dvacet let (1951–1970) činilo průměrné roční tempo přírůstku průmyslové výroby 7,9%, což podle tohoto ukazatele pozvedlo Itálii na první místo v západní Evropě a na druhé (po Japonsku) v celém kapitalistickém světě. Rozhodujícími faktory průmyslového rozkvětu byly: rychlá industrializace země, rostoucí vnitřní trh, růst vývozu a zahraniční kapitálové vklady, zejména americké. Tento vývoj nebyl ovšem rovnoměrný, bez krizí a výkyvů. Hospodářský rozvoj z let 1958–1963 přešel v letech 1963–1965 v krizi, provázenou prudkým poklesem výroby. K výkyvům v italském hospodářství dochází i nyní, a i když nemají tak hluboké důsledky jako krize předválečné, zpomalují růst výroby a vyvolávají masovou nezaměstnanost. V těchto souvislostech vystupují zvláště ostře do popředí problémy zaměstnanosti žen, které tvoří hlavní část armády nezaměstnaných.

Podle oficiálních statistických údajů poklesla za posledních deset let ekonomická aktivita obyvatelstva jako celku a regres je patrný, zejména pokud jde o ženskou pracovní sílu. V roce 1959 činil podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva z celkového počtu obyvatel 43,8 %, v roce 1969 již jen 36,8 %. V roce 1959 bylo zaměstnáno 26,2 % žen z celku ženské populace v produktivním věku, v roce 1969 — 19,5 %. Tato úroveň zaměstnanosti je nejnižší ze všech zemí EHS a vyspělých kapitalistických zemí vůbec. Pokles počtu výdělečně činných žen se projevil i v zemědělství. Klesl za stejné období z 2,3 miliónu na 1,2 miliónu.

Krize italského hospodářství se projevila v několika závažných momentech. Odchod žen ze zemědělství nevedl ke zvýšení jejich zaměstnanosti v průmyslu, pouze nepatrně vzrostl počet žen v terciární sféře, která je feminizována. Za pozornost stojí skutečnost, že snižování zaměstnanosti žen nevedlo k jednoduchému návratu do domácnosti. Ženy, které ztratily zaměstnání, zůstaly na trhu práce, staly se z nich nezaměstnané a usilují o opětovné zapojení do pracovního procesu. Pokud jde o zemědělství, roste sezónní charakter ženské práce. Podle údajů z roku 1968 klesla zaměstnanost zemědělských dělnic na 74 dnů v roce.

Pokles výroby a pokles zaměstnanosti pracovní síly vede k masové emigraci italských